

МИЛИЋ Ф. ПЕТРОВИЋ

О НАЦИОНАЛНОЈ АКЦИЈИ МИТРОПОЛИТА МИХАИЛА У РАШКОЈ ОБЛАСТИ И ДРУГИМ СРПСКИМ ЗЕМЉАМА ПОД ТУРСКОМ И АУСТРОУГАРСКОМ УПРАВОМ

Ослободилачке покрете српског народа под турском управом у другој половини XIX века помагале су Србија и Црна Гора. Србија је тада привредно знатно ојачала па је била у прилици да пружи значајну помоћ. Помоћ се огледала у пријему и смештају избеглих Срба, појединаца и породица испред турског зулума, новчаним прилозима српским црквено-школским општинама за обнављање и подизање цркава и школа, обезбеђењу и плаћању учитеља, набавци црквених и школских књига и ствари, пријему ученика и студената на школовање и посебно у дипломатској заштити српских националних интереса.

Ђаци из неослобођених крајева добијали су у Србији благодејање, чији износ је од 1852. године био изједначен са износом који су добијали домаћи стипендисти. Ову помоћ могли су добити само добри и сиромашни ђаци. Од 1853. године у буџету Попечитељства, касније Министарства просвете Србије одвајана је посебна ставка за школовање питомаца из неослобођених српских области, за издржавање школа, обезбеђење књига и плаћање учитеља.

Везе Рашке области са Србијом које су и раније постојале интензивирани су за време митрополита Михаила. Још као шабачког епископа занимала га је судбина српског народа у целини, а нарочито Срба у неослобођеним крајевима.

Српска црквено-школска општина у Мостару својим актом од 27. септембра 1858. године известила је шабачког епископа Михаила о тешком црквеном и националном стању у Херцеговини и потреби оснивања духовне школе, у којој би се обучавали херцеговачки свештеници. "...Будући да су наши свештеници не научени ња је у Православном народу велики мах узела злујост и суеверие... Зашто се ошћесѣтво мосѣарское живо заузело и у свој манастир Жиѣомислић... и школу, с блаѣсловом Архиреским ѣосѣавило, која је већ с неколико ѣака ошћочела. Но, неће моћи ошћашти, ниѣи својој цељи одѣговориѣи без ѣомоћи блаѣодеѣеља, ер наше ошћашине и свешћеници досѣа су сиромашни; нису усѣановили ову школу сами собом издржаваашти. Збоѣ штоѣа ѣринуѣени смо са обшћесѣвом мосѣарским и са свим свешћеницима обрашћиѣи се с најѣокорниѣом молбом к вашему Високоѣреосвешћенсѣву да би издеѣсѣвовали неку ѣодишњу новчану ѣомоћ код Високоѣа Правиѣељсѣва Срѣскоѣ овој нашој новој и

сиромашној школи. Као што смо има неколико дана добили Вашим дејствованјем књиџе и маје за Духовну школу..."¹

Захтев мостарске српске општине наводимо због тога што је тада мостарска епископија обухватала и западни део Рашке области (Пљевља и Пријеполје са околином).

Снажни устанци Луке Вукаловића у Херцеговини почетком друге половине XIX века захватили су и Рашку област, поготову њен западни део. Да би онемогућила ослободилачке покрете Турска је 1864. године у оквиру нове административне поделе у централном делу Рашке области успоставила нову административну јединицу под називом Новопазарски санџак са нахијама: Митровица, Нови Пазар, Сјеница, Бијело Поље, Доњи Васојевићи, Гусиње, Фоча, Пљевља с *"намером стјрашеџично да се свакоје соединење Црне Горе са Србијом уништи"*.²

С обзиром на појачани притисак турских цивилних и војних власти у Рашкој области митрополит Михаило био је свестан националне мисије Србије код српског народа у овом стратешки важном коридору. С друге стране Срби из тих крајева окретали су се матици очекујући да и њих заплусне талас слободе. Иако су административно били у другој држави, осећали су да припадају истој националној и духовној заједници. Како је и Русија на свој начин била заинтересована за ову област, Косово и Метохију и Македонију, митрополит Михаило, као њен "повереник" био је стуб српске мисије и у овим крајевима. Настојао је да се систематизује и појача државна помоћ и пропаганда, те да се учини нешто више на плану заштите српског народа у Турској.

Митрополит Михаило се у том смислу 2. марта 1868. године обратио министру просвете Србије са предлогом да се оснује Просветни одбор Срба у Турској. У предлогу се каже: *"Да би се у бољи ред довело њокрејом ѡпросвете у ѡпровинцијама срѣским, што су још у Турској и да би се учинише ѡ ѡмошњи ѡмогли држим да би добро било да се одреди едан одбор који ће искључиво водити бриџу о ѡпросвети у ѡшим крајевима. Те и Министар иностраних дела обећа ми да ће ако осѡанемо на миру моћи за ову ѡгодину даши у ѡмоћ из своје касе 1000 цес. (дукаѡа цесарских). Држим да ћеше и ви у своје министарству имаши што ѡ год, на расѡоложењу за ову цел, ѡа када би се све што соединило одбор сложније могао заузимаши и већу радњу развијаши. Ако се созлашаваше на ову мисао о Одбору изволише ѡслашати ми начелника или коѡа ви одредише да му саопштити што држим да е сходно о сасѡаву одбора."*³

¹ Архив Србије, МБ 884/1858.

² Писмо Јована Вацлика кнезу Николи I Петровићу о образовању Новопазарског санџака од 18. јуна 1864. године. Музеји Цетиња, Архивско одељење, Фонд краља Николе, фасцикла за 1864. годину.

³ Архив Србије, ПО к 30/216.

Наведени предлог је прихваћен. У Просветни одбор одређени су: архимандрит Нићифор Дучић, председник и професори Милош Милојевић, Панта Срећковић и Стојан Новаковић. Касније је у Одбору радио и проф. Љуба Ковачевић, старалац масе Симе Адрејевића Игуманова Призренца и др. Одбор је био задужен да одржава везе са српским народом под турском управом, да развија просветно-културни рад, предлаже оснивање школа, плаћање учитеља, да брине о набавци уџбеника, спремању учитеља и професора за неослобођене крајеве, предлаже обнављање и подизање цркава где је то било могуће, и друго. Мишљење и процене Просветног одбора биле су од велике помоћи Министарству иностраних дела у пословима српских националних питања.

Следећа фаза помоћи неослобођеним српским крајевима била је отварање посебног одељења Богословије у Београду за спремање ученика из тих крајева. Предлог министру просвете опет је учинио митрополит Михаило, 2. марта 1868. године. У предлогу се каже: *"Професори Богословије више љуби казивали су ми да младићи који долазе из турских провинција да се код нас уче, као несврени довољно, не могу љуби да изучавају науке у Богословији ујоредо са нашим ђацима, који су изучили четири разреда гимназије. А који се између њих нађе даровити њај с великим шрудом дошера се и при свршењу сравни усрехом с нашим; али њај после већ шражи да осшане у Србији. И шу добије себи шакоје месшо, а неће да иде најраг ошкуда је дошао. Да би се и једна и друга незгода уклонила и посшизана намера досшизала, да шој нашој браћи под Турцима шшо више младића да смо научени за учишеље и свешшенике, корисно би било да се заведе одвоено училишше за ше младиће из Турске и науке да им се најјуније предају. За ову школу држим да би досша било даши еднога професора и два суљенша или учишеља, јоред куће у коју би се и школа и ђаци са учишељима смесшили. Изволише о шоме молим размислиши и сходно шоме шреба наредити како би се идућеџ школскоџ шечаја одма ђаци у шу школу примити могли".*⁴

За ово одељење, Стојан Новаковић је 1873. године израдио посебна правила на основу којих је донет и посебан наставни план. Школовање питомаца на овом одељењу трајало је укупно 3 године. Поред ове школе ђаци из неослобођених крајева примани су и у друге средње школе (гимназије, учитељске и др.) широм ослобођене Србије. Питомци и благодјејанци настављали су потом школовање на Великој школи, касније Универзитету у Београду и страним универзитетима, такође о трошку Србије.

За време херцеговачког устанка и српско-турских и црногорско-турских ратова 1875-78. године смањено се број ученика питомаца. Подручју Босне и Херцеговине и Рашке области сада је била потребнија друга врста помоћи. Митрополит Михаило и тада је zaloжио свој положај и ауторитет у Србији и везе у Русији да помогне Србе у овим крајевима. У непосредној вези био је са устаничким вођама, који су му се обраћали за савет и помоћ. Влада Србије је на његов предлог 6. октобра 1876. године основала Одбор за старање о купљењу прилога за Србе из Старе Србије, Босне и Херцегови-

⁴ Архив Србије, ПО к 30/215.

не и Бугарске. Одбор су сачињавали: митрополит Михаило, председник, Димитрије Матић, Филип Христић, Стојан Бошковић, Љубомир Каљевић, Милован Спасић, Наџа Јовановић и свештеник Новица Лазаревић. Митрополит Михаило истовремено је предано радио и у Међународном комитету за помоћ избеглицама из Босне и Херцеговине, где је такође био председник.

У оквиру те активности урађен је и Меморандум босанско-херцеговачких бјегунаца, који је поднет енглеском парламенту на разматрање.⁵

На основу неправедних одлука великих сила на Берлинском конгресу (1878) Стара Србија и Македонија а тиме и Рашка област и даље су остале под турском управом, док су Босна и Херцеговина дате на управу Аустроугарској. Истовремено, Аустроугарска је уз помоћ Немачке издејствовала "право" да у западном делу Рашке области држи своје гарнизоне (Пљевља, Прибој и Пријепоље). Да би сузбиле аустроугарски утицај Турска је тада на простору Рашке области формирала Пљеваљски и Сјенички санџак а источне делове ове области прикључила Пећком и Приштинском санџаку.⁶

Појачано насиље турских цивилних и војних власти и присуство Аустроугарске у Рашкој области отежало је услове за национално ослободилачки рад. Срби су тада означени као "главни кривци" за источну кризу на Балкану. Због сукоба са властима у Србији митрополит Михаило био је тада принуђен да одступи са митрополитског положаја и да се повуче из Србије. Тиме је дошло до прекида везе митрополита Михаила са неослобођеним српским крајевима, али не и до прекида интересовања и брига за ове старе српске земље.

Турске просветне власти, како централне тако и локалне, настојале су да строго контролишу српске школе и учитеље, као и целокупан културно-просветни рад. Црквено-школска права хришћана ограничена су и уређена султановом ирадом и наредбом великог везира од 22. јануара 1891. године. Овим актима предвиђено је да школске програме убудуће саставља и потврђује Васељенска патријаршија у Цариграду и надлежне месне митрополије. Митрополије су требале и учитељске дипломе да потврђују. Истовремено уведена је обавеза контроле и овере школских програма и учитељских сведочанстава од стране турских просветних власти. "Неподобно" учење се забрањивало а учитељи замењивали. Школе су тада разврставане на јавне, које су биле под директном управом Порте и приватне, које су такође формално биле под надзором владе али су осниване и биле брига хришћанских народа или пак приватних лица.⁷

И у тако пооштреним условима за српски народ под турском и аустроугарском управом митрополит Михаило је по повратку на митрополитски положај (1889) настојао да пружи помоћ српским општинама, школама и појединцима у неослобођеним крајевима.

⁵ "Глас Црногораца", бр. 15 од 9. IV 1877. год.

⁶ Ејуп Мушовић, *Новопазарско-пријепољски крај у турској администрацијој ујрави*, Симпозијум "Сеоски дани Сретена Вукосављевића", Зборник IV, стр. 164-166.

– Славенко Терзић, *Санџак за нови свештенички поредак*, "Политика" од 31. 11. 1992. год.

⁷ Архив Србије, МИД-ПП, 1891. године.

Након окупације Босне и Херцеговине (1878) а за време епископа Серафима Перовића (1889-1903) поставило се питање отцепљења источног дела Херцеговачко-захумске епархије. Пљевља и Пријепоље са околином припадали су тада Мостарској а Прибој са околином Сарајевској митрополији. Окупацијом Босне и Херцеговине ове области остале су у Турској управи, а седиште њихових епископија, Мостар и Сарајево дошли су под аустроугарску власт.

Српска православна црквено-школска општина у Пријепољу 29. августа 1891. године обратила се за савет митрополиту Михаилу. У допису између осталог стоји: *"...Пре неколико дана дошао је херцеговачко-захумски митрополић Серафим у Пљевља код Сулејман паше који му је рекао: да има зайовијесит од скопљанског валије да ће доћи призренски митрополић г. Мелентије и да ће он Пљевља и Пријепоље окупираити и са рашко-призренском епархијом сјединити... Знајући да сће ви највећи пријатељ српства и у овим крајевима зашто вас синовно овом приликом питамо и молимо, да нас у садашњој ситуацији, односно Митрополићу Серафиму и Мелентији посавештујете ш.ј. да нам покажете како је боље, да ли да се оцијемо од Херцеговине или да радимо да се Епархија не цеди... молимо да и Ви порадите преко српског посланства у Цариграду да оно ради код Васељенског Патријарха да убудуће посматрамо у вези са херцеговачко-захумском епархијом да ако што не би било могуће, а оно бар да се остави Епископ за три вароши: Пљевља, Пријепоље и Прибој, но који ће зависити од херцеговачког митрополића или ако што није могуће, а оно од Васељенског Патријарха. Но све казано остављам Вама на мишљење да како је боље и паметијете Вас молимо да нас известијете а ми ћемо се по Вашем мишљењу и управљати, а свакако нисмо ради ни три дана да будемо под управом Г. Мелентија".*⁸

Митрополит Михаило схватио је да је главни разлог што наведени крајеви неће под Призренску митрополију у томе што Рашко-призренски митрополит, Грк Мелентије нема исправан однос према српским националним тежњама, те да је Србин тог проблема не би било. Срби су због тога тражили од српског посланика у Цариграду да упозна Васељенског патријарха да не би било добро да западни делови Рашке области остану у саставу Херцеговачко-захумске епархије. У Цариграду се сматрало да би се на тај начин ширила аустроугарска пропаганда.

Настали спор пренет је и у 1893. годину. Српски цариник са Јавора, Ђорђе Радуловић јављао је 20. марта 1893. године да је пљеваљски мутесариф Сулејман-паша свим школама и учитељима у пљеваљском, пријепољском и прибојском крају узео по 1 књигу и сведочанство. Потом су *"све школске оштинине из области Сулејман пашине послале молбе и то: Г. Валији у Скопље, Г. Патријарху у Цариград и Г. митрополићу у Мостар и молиле су да им се школе и учитељи поштерде."*⁹

⁸ Архив Србије, МИД - ПП, 1892, бр. 359.

⁹ Архив Србије, МИД - ПП, 1893, бр. 179.

*Михаило (1826-1898) Митрополит београдски и архиепископ српски
(1859-1881; 1889-1898)*

У току притиска да се западни део Рашке области у црквеној организацији сједини са Рашко-призренском епархијом, од стране турских органа давана су обећања да ће Мелентије, рашко-призренски митрополит за Рашку поставити Србина за епископа. Пљеваљски Сулејман паша нудио је архимандриту манастира Св. Тројица код Пљеваља Христифору Вукојичићу да се наводно прими за владику и да ће му поред пљеваљског, пријепољског и прибојског краја припасти и Нова Варош и Бијело Поље. Међутим, архимандрит Вукојичић није могао пристати да турски паша уређује организацију српске цркве.

Седамнаестог марта 1894. године Синђел Нићифор, вероучитељ српске цариградске школе извештава митрополита Михаила да је *"српски њредео, односно Новойазарски санџак, који беше њод црквеном ујравом херџеговачкој мишројолиша а њолишичком ујравом штурском њприсаједињен у једној од њрошких синодових седница њпризренској ејархији"*.¹⁰ Тиме је ово питање скинуто са дневног реда на начин супротан од захтева Срба из Рашке области. Међутим, постављењем Дионисија Петровића за рашко-призренског митрополита (1896) нестали су разлози због којих су се Срби противили новој црквеној организацији.

Турске власти у Рашкој области све до ослобођења чиниле су сталне сметње оправљању старих и подизању нових цркава. Карактеристичан је пример зидања цркве у Сјеници. Српски цариник са Јавора, Ђорђе Радуловић својим актом од 22. априла 1893. године известио је Министарство иностраних дела Србије да је српска православна црквено-школска општина у Сјеници *"њре 12 година њоднела молбу Порши и молила да јој се изда ферман и дозвола ше да може у Сјеници саградиши њправославну цркву... ойшишина је сваке године морала своју молбу њонављати. После 12 година Суљан је њошњисао ферман да се црква у Сјеници може њодићи и шо на означеном месњу"*.¹¹ Међутим, Арнаути под утицајем турских локалних паша ометали су изградњу цркве. Срби у Сјеници тада нису имали цркву па су службу вршили у школској згради. Турци су настојали да и ово забране. Поднели су паши арзовал и тврдили *"да у српској школи има звоно: ња да звоно на школи звони а да мујезин виче, ња шо они Турци не могу никако њрњењи"*. Мутесариф Реуф паша ово је једва дочекао и на Велики петак у 12 часова ноћу изненада пошаље у школу полицију те је претресу, којом приликом ни звоно ни ништа друго нису нашли, осим парче гвоздене плоче звечке-клепетало те и то забране јер и *"шо коран забрањује"*. Сјеничка општина захтевала је да Министарство иностраних дела Србије протестује код турског валије у Скопљу да се не праве сметње зидању цркве.

Осамнаестог маја исте 1893. године сјеничка општина поново се жали Министарству иностраних дела Србије на турске зулуме уопште и због зидања. Министарство се потом о овом питању обратило Васељенском патријарху у Цариграду. Но, ни патријархова интервенција није помогла.

¹⁰ Архив Србије, МИД - ПП, 1894, бр. 64.

¹¹ Архив Србије, МИД - ПП, 1893, бр. 510.

Тридесет првог маја 1893. године у присуству 600 грађана обе вере у Сјеници је прочитан султанов ферман о зидању цркве. Након тога настале су претње мухамеданаца "да се црква неће ни *йочейи* без *йросийања* крви". Затим су изашли Зејнил ага Ђеловић и Медага Ђатовић, као прваци да подвикну Србима "иако вам је дао султан ферман *йа* и само*џ* султан ође да донесе*йе*, а не његов ферман, *йо* вам о*йей* ми Турци не дамо, да оvdе цркву *џрадиш*е. Бре овде *йреба* да се *џради* царска медекија а не влашка црква".¹²

Истог дана мутесариф сјенички забранио је довоз материјала и изградњу цркве. Тада је објашњено "како је мјесто које су сјенички хришћани изабрали за цркву узвишено, *йе* би сме*йало* и*йи*ћанима и у близини и*йшоџ* мести образована мухаџирска махала (насељеници беџунци Турци)... *йе* вам се наређује да изабере*йе* друго место".¹³ Тако је превагу однела самовоља локалних турских органа. Српски цариник са Јавора могао је само извести министарство у Београду "да не би даље *йребало* *йрошии* и *йруд* *йошио* се *йурским* шерейлуцима није с*йало* на *йуш*. Своју судбину Срби су били *йриморани* да с*йрийливо* снесе са надом на боље дане."

Турске власти правиле су сметње код оправке порушених манастира и цркава. Стојан Новаковић, српски посланик у Цариграду, 24. новембра 1898. године јављао је Министарству иностраних дела у Београду да га је рашко-призренски митрополит Дионисије Петровић молио да се заузме за оправку манастира Бање код Прибоја "који је још од *йурско-српскоџ* раша (1876-78) о*йусйео* *йа* и сад *йако* с*йоји*".¹⁴ Новаковић је, вели по овој ствари био и код великог везира, као и драгоман српски. Велики везир је том приликом обећао да ће изградити ферман о томе. Међутим, као и у сличним приликама до реализације је споро долазило. Потребно је било још много ургенција и молби.

Ако је манастир или црква и подгнута или обновљена није се могла ваљано освештати. Цариник са Јавора известио је 12. октобра 1896. године да је приликом освештења нове цркве у Пријепољу (14. септембра 1894.) пљеваљски мутесариф, Сулејман паша издао наредбу кајмакаму у Пријепољу, а овај то саопштио српској црквено-школској општини и проти Вуколи у Пријепољу, "да нико са с*йране* не сме би*йи* и *йозван* ни доћи на *йо* освеш*йење* цркве *йа* чак ни Срби из Пљеваља, Прибоја и Нове Вароши, но само мо*ју* би*йи* *йрисушни* Срби из среза Пријепољско*џ*". Пошто се ова наредба није могла преиначити митрополит је рекао "да неће *йако* цркву освеш*йаи*".¹⁵ У оваквим и сличним споровима Срби из Рашке области и других крајева под турском управом обраћали су се за савет митрополиту Михаилу.

Поред институција и овлашћених лица митрополиту Михаилу су се обраћали и појединци за помоћ и савет. Илустрације ради наводимо само неке примере. Ђамиловић Ј. из Вучитрна 2. маја 1891. тражио је помоћ за наставак школовања у Србији после завршене продужене основне школе "...са нес*йрийливом* жељом да се одам школовању... у *йрви* разред св. савске

¹² Исто.

¹³ Исто.

¹⁴ Архив Србије, МИД - ПП, 1896, бр. 173.

¹⁵ Архив Србије, МИД - ПП, 1896, бр. 171.

*школе... молим ваше Високо Преосвешћенство да имаје доброш у ују-
шћије ме у јоменуш у школу где бих могао нужно знаја набавиши.*"¹⁶ Ни-
кола Татар, правни и политички комесар Црне Горе за Херцеговину обраћа
се митрополиту Михаилу 2. октобра 1897. године да се помогну ђаци Срби у
Сарајеву јер их просветне власти обарају на матурском испиту да им не би
давали какву службу по завршетку школе. Од митрополита тражи да им се
омогући школовање у Србији и Русији како би касније могли бити од ко-
ристи свом завичају. У вези са овим проблемом српски учитељи у Сарајеву
поднели су оставке на службу, али су их на основу договора комесара
Татара са митрополитом Михаилом потом повукли.¹⁷

Петар Р. Мартић избеглица из Сјенице 18. јуна 1890. године тражио је
помоћ да прехрани деветоро своје чељади док добије било коју службу у
Србији. Као разлог доласка у Србију навео је да је *"радио сам на ширењу
српске мисли и усјео сам толико да се и код нас у Сјеници основало Дру-
штво Св. Сава",* дакле као руководилац *шом ширењу у којем сам заиста
усјео*". Новим актом од 28. јуна 1890. године Мартић се захваљује на
додељеној помоћи и моли митрополита као *"Председник одбора друштва
братске помоћи"* за нову помоћ, која му је такође додељена.¹⁸

Хаџи Костић Ићић из Пећи 26. октобра 1894. године обраћа се митро-
политу Михаилу: *"Ваше Високо преосвешћенство јонизно молим, да ми
благодизволише јомоћи, ше да би мога докуиши и маје које се налази на
северној сирани Пећке школе."*¹⁹

Јурај Лазар Богдановић, парох из Вараждина 30. октобра 1896. јавља
митрополиту да је аустријска жандармерија у Босни и Херцеговини про-
терала два херцеговачка игумана: Христофора Михаиловића из манастира
Завале и пароха мостарског и Герасима Јовановића из манастира Дужи као
и трговца Теодора Перовића и Марка Думића из Требиња. Сви су они дове-
дени у затвор у Лепоглаву и ту заточени. Христофор на 26 месеци а она тро-
јица на 2 године. Још ће вели у затвор доћи Симо Перовић син Теодосијев и
Ангелина Чејовић у женски затвор на две и по године. Митрополит се моли
да их спашава уз помоћ Русије *"да их не обрију и ошишају као све зашво-
ренике и да их јремесше у дрући зашвор"*.²⁰

Бошко Стојановић из Никшића, учесник и инвалид Невесињског
устанка и српско-турског рата 1875-1876, 10. октобра 1890. године молио је
за једнократну потпору за издржавање породице.²¹

Видак, син херцеговачког вође Стојана Ковачевића из Никшића, 4.
септембра 1890. године моли да му се да помоћ за повратак у Никшић.²²
Дервиш бег Љубовић тражи помоћ за Стојана Цакорила, оболелог
учесника Невесињског устанка,²³ а за себе 3. 10. 1891. године.²⁴ У збирци
поклона и откупа, која се чува у Архиву Србије налазе се и други бројни

¹⁶ Архив Србије, ПО к 31/52.

¹⁷ Архив Србије, ПО к 31/269.

¹⁸ Архив Србије, ПО к 31/51.

¹⁹ Архив Србије, ПО к 31/58.

²⁰ Архив Србије, ПО к 31/272.

²¹ Архив Србије, ПО к 31/250.

²² Архив Србије, ПО к 21/249.

²³ Исто.

²⁴ Исто.

захтеви појединаца за помоћ Србима из неослобођених крајева. У 1890. години, Петар Узелац моли за помоћ Србима у Турској. Видак Крајишник, бегунац из Бања Луке тражи 40 динара; Душан... 16 динара; Јозо Пупић из Сарајева моли за службу у Србији; Илија Обрадовић, чиновник из Босне тражи 5 динара помоћи; Г. Гавриловић тражи препоруку за службу; Мића Павловић помоћ у парама; Јован Јовановић помоћ за пут до Бања Луке у износу од 20 дин; Р. Ристић из Бања Луке 5 дин. док се снађе; близанци Николе Буре помоћ за пут, опанке и за чакшире јер су огољени; Манојло Јелић из Сарајева за пут 5 дин; Пантелић 10 дин. за живот; Јово Ђуковић, резервни официр народне војске из Сарајева 20 дин. за помоћ; Радовић из Пљеваља тражи службу; Дракулић из Босне 10 дин; Ђурковић из Берана 10 дин; Вукадиновић службу; Петар Босанац 10 дин; Пантелић из Босне опет 10 дин. за пут; Мишо Ристовић из Пљеваља, устаник из 1875. г. тражи помоћ и службу; Новица Бељкаш из Пљеваља упис и смештај у школи Св. Саве; Бајић из Босне 10 дин. за повратак; Димитрије Поповић, син проте из Ливна 10 дин. помоћи; Поповић Александар 15 дин. помоћи; Марија Лазаревић из Босне помоћ; Ристо Хаџи Јакшић такође помоћ итд. итд.

У 1891. за помоћ су се обраћали: учитељ Крстић из Босне; Јоца Пупић, помоћ; Јован Сушић из Босне; Мића Павловић; Зоран Петровић из Босне 10 дин; Цвијо Крстић из Бања Луке тражи 10 дин; Стојановић Тривун, устаник из Босне тражи помоћ; Рускиња Козловска – помоћ; Ђуро Петровић 10 дин.; Војислав Качавенда за пут у Босну; Антон Орешковић из Босне; Саво Лучић из Херцеговине; Павле Врсанко из Херцеговине 10 дин; Саво Топић из Босне; Мићо Јелић из Сарајева; Мила Давидовић 10 дин; Бег Али из Сарајева 10 дин; Јово Мишић из Дервенте за трошак за повратак кући; Никола Клишанин из Крајине, помоћ за породицу; протерани Србин из Срема посао и помоћ; Петар Нешковић из Босне помоћ за повратак; жена из Босне помоћ.²⁵ Један број наведених појединаца за помоћ се обраћао више пута.

Када се анализира тражена и додељена помоћ долази се до следећих закључака: 1) помоћ од митрополита Михаила тражио је и добио велики број црквено-школских општина, школа и појединаца; 2) помоћ је тражена по разним основама – смештај, упис и школовање у земљи и иностранству; помоћ за издржавање појединаца и целих фамилија; запослење; прихват избеглица; помоћ за повратак у завичај; 3) помоћ су тражили ученици и студенти; беземљаша, избеглице, остарели и онемоћали ратници; 4) помоћ је пружана у виду препоруке, прихвата и смештаја, у новцу, савет за поступање при доношењу значајних одлука и сл.

Разноврсну делатност митрополита Михаила најбоље је изразио прота Стево Димитријевић, каснији ректор Призренске богословије у божићној честитици из Кијева: *"...нови усѣх у црквено ѿросвешној борби нашој у Турској, да ѿо буде најнужнија ѿмоћ руске дѣѣломације а код ње залагање Ваше и Вашеѣ ауѣорѣиѣейѣ"*.²⁶

²⁵ Исто.

²⁶ Архив Србије, ПО к 31/355.

О НАЦИОНАЛНОЈ АКЦИЈИ МИТРОПОЛИТА МИХАИЛА У РАШКОЈ ОБЛАСТИ И ДРУГИМ
СРПСКИМ ЗЕМЉАМА ПОД ТУРСКОМ И АУСТРОУГАРСКОМ УПРАВОМ

55

Митрополит Михаило настојао је да свима изађе у сусрет, колико је то било могуће. Због тога су га Срби у Рашкој области, као и другим неослобођеним крајевима сматрали великим пријатељем српства што је он без сумње и био.